

ЕКОЛОГІЧНЕ І ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО

УДК 349.4

О. П. Германов*здобувач кафедри адміністративного та митного права
Університету митної справи та фінансів*

КЛАСИФІКАЦІЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

При дослідженні загальнотеоретичних аспектів правопорушень у сфері земельних відносин, важливою складовою є з'ясування їх класифікації, тобто проведення розподілу на види, групи за певними характерними критеріями. Враховуючи відсутність офіційного визначення правопорушень у сфері земельних відносин на законодавчому рівні, проведення їх класифікацій є необхідним для належного визначення їх правової природи і сутності. Класифікація має значну пізнавальну силу, дозволяючи передбачити існування невідомих раніше об'єктів або розкрити нові зв'язки і залежності між уже відомими об'єктами. Як зазначає М.М. Вовчук, у класифікації чітко проявляється діалектичний характер наукового пошуку: а) процес отримання нового знання певною мірою детермінується вже наявним знанням; б) нове знання не зводиться до старого як більш глибоке, більш організоване, більш упорядковане, більш структуроване [1, с. 47]. За філософським енциклопедичним словником, класифікація – це «багатоступеневий, послідовний поділ обсягу поняття з метою систематизації, поглиблення і отримання нових знань щодо членів поділу. Результат класифікації – система взаємопідпорядкованих понять: подільне поняття є родом, а нові поняття (члени поділу) є видами цього роду, видами видів і т. ін.» [2, с. 283]. У юридичному енциклопедичному словнику під класифікацією розуміється «система субпідрядних понять (класів об'єктів) тієї чи іншої галузі знань або діяльності людини, що використовується як засіб для встановлення зв'язків між цими поняттями чи класами об'єктів. Наукова класифікація виражає систему законів, властивих відповідній галузі дійсності» [3]. Класифікація взагалі, і правопорушень у сфері земельних відносин, зокрема, має значне наукове і практичне значення, адже впливає на полегшення сприйняття всієї системи правопорушень у сфері земельних відносин, дозволяє виокремлювати особливості, які характерні для того чи іншого виду (групи) правопорушень. У земельному законодавстві України, як і в інших державах світу, відсутня система норм, що перед-

бачають правопорушень у сфері земельних відносин та визначають їх юридичний склад. Саме тому, для кращого розуміння природи правопорушень у сфері земельних відносин, є доцільним проведення наукової класифікації правопорушень у сфері земельних відносин.

Аналізуючи спеціальне законодавство, варто відзначити, що ЗК України містить ст. 211 «Відповідальність за порушення земельного законодавства», де зазначено, що громадяни та юридичні особи несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність відповідно до законодавства за такі порушення:

- а) укладення угод з порушенням земельного законодавства;
- б) самовільне зайняття земельних ділянок;
- в) псування сільськогосподарських угідь та інших земель, їх забруднення хімічними та радіоактивними речовинами і стічними водами, засмічення промисловими, побутовими та іншими відходами;
- г) розміщення, проектування, будівництво, введення в дію об'єктів, що негативно впливають на стан земель;
- г) невиконання вимог щодо використання земель за цільовим призначенням;
- д) порушення строків повернення тимчасово займаних земель або невиконання обов'язків щодо приведення їх у стан, придатний для використання за призначенням;
- е) знищення межових знаків;
- е) приховування від обліку і реєстрації та перекручення даних про стан земель, розміри та кількість земельних ділянок;
- ж) непроведення рекультивациі порушених земель;
- з) знищення або пошкодження протиерозійних і гідротехнічних споруд, захисних насаджень;
- и) невиконання умов знімання, збереження і нанесення родючого шару ґрунту;
- і) відхилення від затверджених в установленому порядку проектів землеустрою; використання земельних ділянок сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогоспо-

дарського виробництва без затверджених у випадках, визначених законом, проектів землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь;

і) ухилення від державної реєстрації земельних ділянок та подання недостовірної інформації щодо них;

й) порушення строків розгляду заяв щодо відведення земельних ділянок;

к) порушення строку видачі державного акта на право власності на земельну ділянку.

Цей перелік не можна вважати вичерпним, адже Законом може бути встановлено відповідальність і за інші порушення земельного законодавства. Проте такий спосіб нормативного перерахування порушень земельного законодавства не визначає за які саме порушення передбачено який вид юридичної відповідальності.

Такий перелік порушень земельного законодавства співвідноситься із позицією Ю.В. Корнеєва, який вважає, що поділ порушень земельного законодавства можливий за певними ознаками. Так, враховуючи ступінь суспільної шкоди серед земельних правопорушень, розрізняють злочини і проступки. До злочинів відносять суспільно небезпечні діяння, за вчинення яких передбачено кримінальну відповідальність. Серед них: стаття 239 КК України «Забруднення або псування земель»; стаття 239¹ КК України «Незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель»; стаття 239² КК України «Незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах»; стаття 254 КК України «Безгосподарське використання земель» тощо. Усі інші неправомірні дії (крім злочинів), які порушують земельний правопорядок, належать до проступків, які, у свою чергу, за галузевою належністю поділяються на: дисциплінарні, адміністративні та цивільно-правові [4].

О.С. Літошенко вважає, що земельні правопорушення можна класифікувати за різними підставами:

- залежно від ступеня суспільної небезпеки на злочини та проступки;
- за суб'єктом – вчинені фізичною або юридичною особою;
- за формою вини – умисні або необережні діяння;
- за особливостями об'єктивної сторони – вчинені у формі дій або бездіяльності;
- залежно від сфери суспільних відносин – правопорушення майнового характеру чи у сфері управління тощо [5].

У підручнику «Земельне право України» (керівник авторського колективу М.В. Шульга), залежно від безпосереднього об'єкта посягання усі земельні правопорушення поділяють на дві групи:

- 1) власне земельні правопорушення;

2) земельні правопорушення екологічного характеру [6, с. 238].

До першої групи належать ті правопорушення, які пов'язані із завданням шкоди законним правам та інтересам власників земельних ділянок та землекористувачів, наприклад: стаття 53¹ КпАП України «Самовільне зайняття земельної ділянки»; стаття 53² КпАП України «Перекинування або приховування даних державного земельного кадастру»; стаття 53⁴ КпАП України «Незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель»; стаття 53⁵ КпАП України «Порушення строку погодження (відмови у погодженні) документації із землеустрою»; стаття 54 КпАП України «Порушення строків повернення тимчасово зайнятих земель або неприведення їх у стан, придатний для використання за призначенням» (якщо мова йде про порушення строків повернення тимчасово зайнятих земель) тощо. До другої групи можна віднести такі правопорушення, за яких об'єктом посягання є земля як природний об'єкт і вчинення правопорушення пов'язане із заподіянням шкоди землі: стаття 52 КпАП України «Псування і забруднення сільськогосподарських та інших земель»; стаття 53 КпАП України «Порушення правил використання земель»; стаття 53³ КпАП України «Зняття та перенесення ґрунтового покриву земельних ділянок без спеціального дозволу»; Стаття 54 КпАП України «Порушення строків повернення тимчасово зайнятих земель або неприведення їх у стан, придатний для використання за призначенням» (якщо мова йде про неприведення земель у стан, придатний для використання за призначенням) тощо.

Ю.В. Корнеєв так само вважає, що усі земельні правопорушення залежно від конкретного виду об'єктів умовно поділяють на дві групи: власне земельні правопорушення та земельні правопорушення екологічної спрямованості. Правопорушення першої групи порушують вимоги раціонального використання та охорони земель, законних прав та інтересів власників земельних ділянок і землекористувачів, у тому числі й орендарів. Однак Ю.В. Корнеєв уточнює, що серед цих правопорушень можна виділити земельні правопорушення майнового характеру та земельні правопорушення у сфері управління. До земельних правопорушень екологічної спрямованості належать такі порушення земельного законодавства, вчинення яких пов'язане з заподіянням шкоди землі. Вони є водночас і екологічними правопорушеннями, їх об'єктом виступає земля як невід'ємний елемент екосистеми [4].

За дослідженням Л.В. Мілімко, залежно від виду об'єктів адміністративні проступки у сфері земельних відносин можна поділити на такі, що посягають на:

- земельні відносини майнового характеру;

- суспільні відносини у сфері управління земельними відносинами;

- суспільні відносини у сфері раціонального використання, відновлення та охорони земель (екологічної спрямованості) [7, с. 13].

С.В. Слюсаренко пропонує класифікувати правопорушення у сфері земельних відносин, розподіляючи їх на:

- спрямовані проти встановленого порядку розпорядженням землею;

- спрямовані проти вимог використання цільового, раціонального використання земель у сільському, лісовому господарстві та в інших галузях господарського виробництва;

- пов'язані з недотриманням чи неналежним виконанням екологічних норм та приписів [8, с. 167].

Земельні правопорушення можуть бути класифіковані і в залежності від суб'єктів, які їх вчинили – вчинені деліктоздатною фізичною особою і вчинені юридичною особою. Якщо взяти до уваги суб'єктивну сторону земельних правопорушень, то можна розрізнити умисне і необережне діяння порушника. За формою зовнішнього виразу земельні правопорушення можуть виступати як протиправні дії і протиправна бездіяльність [6, с. 239].

З огляду на наведені класифікації, можна запропонувати авторський варіант умовного розподілу правопорушень у сфері земельних відносин:

1) правопорушення у сфері земельних відносин можна класифікувати в залежності від причин їх вчинення (як суб'єктивних так і об'єктивних) на такі, що спричинені:

- соціальними чинниками (правовий нігілізм, відсутність належного рівня інформованості населення щодо вимог чинного законодавства);

- організаційними факторами (неконтрольоване використання земель);

- економічними факторами (низький рівень матеріальної зацікавленості в раціональному використанні й охороні земель);

- юридичними підставами (наявність прогалин у законодавстві, незастосування до правопорушників належних заходів державного примусу);

2) за рівнем охоронюваних правовідносин, на які було вчинене посягання:

- правопорушення у сфері земельних відносин загальнодержавного рівня;

- правопорушення у сфері земельних відносин регіонального рівня;

3) за видом шкоди, заподіяної правопорушенням у сфері земельних відносин:

- правопорушення у сфері земельних відносин, якими заподіяно немайнову шкоду (екологічну, екогенну тощо);

- правопорушення у сфері земельних відносин, якими заподіяно майнову шкоду (втрати матеріального характеру);

4) за складовими земельних відносин, в межах яких вчиняється правопорушення:

- правопорушення у сфері права власності на земельну ділянку;

- правопорушення у сфері права землекористування;

- правопорушення у сфері охорони і відтворення земельних ресурсів;

- правопорушення у сфері управління в сфері використання та охорони земель;

5) за характером правовідносин, в межах яких відбувається правопорушення, та виду правової норми, що порушується:

- правопорушення у сфері матеріальних правовідносин (матеріальні земельні правопорушення)

- правопорушення у сфері земельно-процесуальних правовідносин (процесуальні земельні правопорушення);

6) за безпосереднім об'єктом посягання:

- правопорушення у сфері раціонального землекористування та охорони земель;

- правопорушення у сфері володіння та користування земельними ділянками;

- правопорушення у сфері землеустрою;

7) за об'єктивною стороною вчиненого правопорушення:

- правопорушення у сфері земельних відносин, вчинені у формі дії;

- правопорушення у сфері земельних відносин, вчинені у формі бездіяльності;

8) за суб'єктивною стороною вчиненого правопорушення:

- правопорушення у сфері земельних відносин, вчинені за наявності умислу;

- правопорушення у сфері земельних відносин, вчинені з необережності;

9) за суб'єктом вчинення правопорушення:

- правопорушення у сфері земельних відносин, вчинені загальним суб'єктом;

- правопорушення у сфері земельних відносин, вчинені спеціальним суб'єктом;

10) за нормативно-правовим закріпленням:

- правопорушення у сфері земельних відносин, відповідальність за які передбачена у кодифікованих нормативно-правових актах (наприклад, КпАП України);

- правопорушення у сфері земельних відносин, відповідальність за які передбачена в інших нормативно-правових актах (наприклад, закони).

Таким чином, слід відмітити досить велике розмаїття можливих класифікацій правопорушень у сфері земельних відносин із застосуванням таких критеріїв: в залежності від причин їх вчинення; за рівнем охоронюваних правовідносин, на які було вчинене посягання; за видом шкоди, заподіяної правопорушенням у сфері земельних відносин; за складовими земельних відносин, в межах яких вчиняється правопорушення; за характером

правовідносин, в межах яких відбувається правопорушення, та виду правової норми, що порушується; за безпосереднім об'єктом посягання; за об'єктивною стороною вчиненого правопорушення; за суб'єктивною стороною вчиненого правопорушення; за суб'єктом вчинення правопорушення; за нормативно-правовим закріпленням тощо. Варто додати, що сучасний етап розвитку суспільства, права і держави характеризується не лише розвитком, а і вдосконаленням земельного законодавства. Однією з виражених тенденцій в розвитку земельного законодавства є посилення юридичної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері земельних відносин. В той же час, модернізація законодавства повинна відбуватись не лише в напрямках посилення репресивної функції держави, але й з метою застосування превентивних заходів з метою профілактики і недопущення вчинення правопорушень у сфері земельних відносин.

Література

1. Вовчук М.М. Поняття класифікації адміністративних правопорушень. *Вісник Запорізького національного університету*. 2003. № 3. С. 47-53.
2. Філософський енциклопедичний словник : довідкове видання / В. І. Шинкарук (гол. редколегії). Київ : Абрис, 2002. 744 с.
3. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: «Укр. енцикл.», 2001. Т. 3: К – М. 792 с. URL: <http://leksika.com.ua/20070908/legal/klasifikatsiya>.
4. Корнеев Ю.В. Земельне право : навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 248 с. URL: https://pidruchniki.com/1584072023331/pravo/zemelne_pravo.
5. Літошенко О.С. Особливості адміністративної відповідальності за порушення земельного законодавства. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 1 (263). С. 63-67.
6. Земельне право України : підручник / М.В. Шульга (кер. авт. кол.), Г.В. Анісімова, Н.О. Багай, А.П. Гетьман та ін.; за ред. М. В. Шульги. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 368 с.
7. Мілімо Л.В. Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері земельних відносин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2009. 24 с.
8. Слюсаренко С.В. Особливості настання адміністративної відповідальності за порушення земельного законодавства юридичними особами. *Науковий вісник Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України. Серія «Право»*. 2010. Вип. 156. С. 167-173. URL: <http://elibrary.nubip.edu.ua/8065/1/10ssv.pdf>.9.

Анотація

Германов О. П. Класифікація правопорушень у сфері земельних відносин. – Стаття.

У статті зроблено спробу розподілити правопорушення у сфері земельних відносин на види в залежності від тих чи інших критеріїв. Доведено необхідність проведення наукової класифікації правопорушень у сфері земельних відносин задля належного розуміння їх сутності і правової природи. Класифікація правопорушень у сфері земельних відносин має вагоме наукове і практичне значення, адже впливає на полегшення сприйняття всієї системи правопорушень у сфері земельних відносин, дозволяє виокремлювати особливості, які характерні для того чи іншого виду (групи)

правопорушень. В якості критеріїв обрано такі: причини вчинення; рівень охоронюваних правовідносин, на які було вчинене посягання; вид шкоди, заподіяної правопорушенням у сфері земельних відносин; складові земельних відносин, в межах яких вчиняється правопорушення; характер правовідносин, в межах яких відбувається правопорушення, та вид правової норми, що порушується; об'єкт посягання; об'єктивна сторона вчиненого правопорушення; суб'єктивна сторона вчиненого правопорушення; суб'єкт вчинення правопорушення; нормативно-правове закріплення тощо.

Ключові слова: класифікація, правопорушення у сфері земельних відносин, земельне правопорушення, земельні правовідносини, критерії.

Аннотация

Германов О. П. Классификация правонарушений в сфере земельных отношений. – Статья.

В статье сделана попытка распределить правонарушения в сфере земельных отношений на виды в зависимости от тех или иных критериев. Доказана необходимость проведения научной классификации правонарушений в сфере земельных отношений для должного понимания их сущности и правовой природы. Классификация правонарушений в сфере земельных отношений имеет большое научное и практическое значение, ведь влияет на облегчение восприятия всей системы правонарушений в сфере земельных отношений, позволяет выделять особенности, характерные для того или иного вида (группы) правонарушений. В качестве критериев выбраны следующие: причины совершения; уровень охраняемых правоотношений, на которые было совершено посягательство; вид ущерба, причиненного правонарушением; составляющие земельных отношений, в рамках которых совершается правонарушение; характер правоотношений, в рамках которых происходит правонарушение, и вид правовой нормы, нарушается; объект посягательства; объективная сторона совершенного правонарушения; субъективная сторона совершенного правонарушения; субъект совершения правонарушения; нормативно-правовое закрепление и тому подобное.

Ключевые слова: классификация, правонарушения в сфере земельных отношений, земельный правонарушение, земельные правоотношения, критерии.

Summary

Hermanov O. P. Classification of offenses in the field of land relations. – Article.

The article attempts to distribute offenses in the field of land relations in species depending on certain criteria. The necessity of conducting a scientific classification of offenses in the field of land relations is proved, for the proper understanding of their essence and legal nature. Classification of offenses in the field of land relations has a significant scientific and practical importance, since it affects the perception of the whole system of offenses in the field of land relations, it allows to distinguish features that are characteristic of a particular type (group) of offenses. The following are selected as criteria: reasons for committing; the level of protected legal relations, for which the offense was committed; kind of damage caused by an offense in the field of land relations; components of land relations, within which an offense is committed; the nature of the legal relationship within which the offense takes place, and the type of violation of the rule of law; object of attack; the objective side of the committed offense; subjective part of the committed offense; the subject of the commission of the offense; legal regulation and so on.

Key words: classification, offenses in the field of land relations, land law offenses, land relations, criteria.